

DET SKONINGSLÖSA KUNSKAPSSAMHÄLLET

MATS SVEGFORS

Det postindustriella samhället är i mänskligt avseende hårdare än det högindustriella. Utslagningen blir tydligare och leder till svåra motsättningar. Det sätter våra grundläggande värden på svåra prov.

Valet 1948 var ett av samtidens mest dramatiska. Kriget var slut. Socialdemokratin hade försökt föra över den krigstida planhushållningen till en fredstida planerad hushållning. Det är ingen överdrift att påstå att valrörelsen det året blev formativ för hela efterkrigspolitiken. När man går tillbaka till diskussion så som den då speglades i tidningsspalterna fanns där redan embryot till den blockpolitik som vi har levt med sedan dess.

Det var en politik som handlade om vilket av de båda blocken som skulle inneha regeringsmakten. Inte ens 50-talets koalition mellan socialdemokrater och bondeförbundare förmådde bryta denna utveckling mot en mycket fast

MATS SVEGFORS är chefredaktör för Svenska Dagbladet.

blockpolitisk struktur.

Ja, strukturen blev med tiden så fast att många förväxlar politiken med just denna politiska lägerbildning. Om skiljelinjen mellan höger och vänster förlorar sin signifikans tolkas detta som att politiken skulle gå in sitt nirvana. Vi skulle ha nått fram till historiens slut i hegeliansk mening.

Föreställningen är besynnerlig.

Vad är kunskapssamhället?

Nästan alla kan vi i vår egen vardag se hur högindustrialismens gamla samhälle rämningar och avlöses av något annat och nytt. De gamla arbetaryrkena försvinner. Ingen plats finns för den lågutbildade eller okvalificerade i det nya samhälle som växer fram. Arbetslösheten växer därmed snabbt. Belastningen på statsbudgeten blir mycket tung och hotar förutsättningarna för politisk kontroll över de offentliga utgifterna och de politiska välfärdssystemen.

Ingen kan på särskilt goda grunder hävda att han eller hon riktigt kan bedöma och värdera denna utveckling. Många påstår i och för sig med säkerhet i stämman att något som heter kunskaps- eller informationssamhället håller på att ta över. Men vilken insikt ligger under ett sådant påstående? Vad är kunskapssamhället mer än att det inte är industrisamhället? Är det mer än beteckningen på den nästintill totala ovissheten om vad det nya är? Det närmast till hands liggande svaret är att människor i detta kunskaps-samhälle i mycket liten utsträckning arbetar i direkt varuproduktion. I stället är de verksamma i att producera och förmedla kunskaper.

Ingen harmoni

Det är nog rätt. Men särskilt mycket är ju inte sagt därmed. Vad innebär det för olika medborgargrupper relationer sinsemellan? Vilken roll får

staten – kan staten få – visavi enskilda medborgare och familjer? Vad innebär det för olika länders och regioners inbördes förhållanden?

Kvintensen i allt detta, dvs i alla de frågor som jag formulerar, är att vi inte vet hur detta annorlunda samhälls motsättningar kommer att se ut. Men det är knappast så att samhällseliga motsättningar avlöses av en total samhällselig harmoni.

Tvärtom är nog det postindustriella samhället i mänskligt avseende hårdare än det högindustrialismens samhälle som vi alla har föstrats in i. Materiellt rikare, men i andra avseenden mer skoningslöst.

Det tekniskt sett förhållandevis ofosfistikerade industrisamhället gav på tämligen jämlika villkor arbetsuppgifter åt alla. Det fanns alltid ett fabriksgolvtopp att sopa, en ritning eller ett kontrakt som måst kilas iväg med från en stadsdel till en annan.

Jämställda

Och åtskillnaden mellan kapital och arbete var tämligen självklar. Anställningsförhållandet var ett rationellt sätt att organisera de allra flesta arbetandes förhållande till produktionskapitalet. Därvidlag var företagsledaren och budkillen jämställda.

Det mesta av det vi ser världen över talar för att det nya samhället innehåller en inneboende tendens till utslagning, eller med ett ännu inte riktigt etablerat begrepp: exklusion.

Visst finns länder som fortfarande har låg arbetslöshet. Men den globala tendensen är en långsiktigt ökande arbetslöshet oavsett olika samhällens utvecklingsnivå och sociokulturella tradition.

Visst kan detta vara en effekt av att det är ett gammalt samhälles institutioner som nu verkat i ett tämligen annorlunda samhälle. Och självfallet är det i någon mån så. Men mycket tyder ändå på att exklusionen är ett fenomen som hör det nya samhället till, inte bara att den är ett övergångsfenomen.

Och förklaringen är i så fall mycket enkel. De nya teknologierna gör det möjligt att ersätta i stort sett allt okvalificerat arbete med maskinella processer. Även vid låga löner blir det billigare att utföra arbete med hjälp av elektronik än med mänsklig arbetskraft.

Skinnskallar = kaoter

Kvar blir väsentligen intellektuellt krävande arbetsuppgifter. Mot dem som inte kan konkurrera om dessa arbetsuppgifter, beroende på bristande utbildning eller bristande personliga förutsättningar, är det nya samhället hårt.

Och härur växer rimligen nya och mycket svåra motsättningar. Jag tror att den kategori av "kaoter", för vilken Hans L Zetterberg varnade för några år sedan, blir en realitet. Frågan är om vi inte i skinnskallarna ser just sådana "kaoter" som samtidigt står

utanför det etablerade samhället och hotar detta, eller kanske snarare uppfattas hota detta. Det är mycket som talar för att betydande invandrargrupper hamnar i en process av exklusion och så småningom mer eller mindre organiserat står emot det vita, väletablerade svenska samhället. För detta talar inte minst vår oförmåga att på ett rimligt sätt och i rimlig grad integrera människor som har kommit till Sverige från andra länder.

” När vi skall hantera dessa nya motsättningar som växer fram i Sverige, liksom i andra utvecklade samhällen, kommer våra grundläggande värden att sättas på hårdare prov än tidigare. Det nya samhället kommer inte att vara "värde"-löst. I stället kommer vi nog att på allvar tvingas klara ut för oss själva vilka värden vi egentligen står för. ”

När vi skall hantera dessa nya motsättningar som växer fram i Sverige, liksom i andra utvecklade samhällen, kommer våra grundläggande värden att sättas på hårdare prov än tidigare. Det nya samhället kommer inte att vara "värde"-löst. I stället kommer vi nog att på allvar tvingas klara ut för oss själva vilka värden vi egentligen står för.